

SUPRIMIR LA FAM PER LLEI

EL DRET A L'ALIMENTACIÓ

JOSÉ RAMÓN GONZÁLEZ PARADA

Madrid, Espanya

"És l'escàndol més gran de la terra que ningú es vulgui fer càrrec dels pobres i desemparats".

Thomas Münzer. 1525. Les seves arengues van ser l'ideari de la Guerra dels Camperols.

"Si el món desitges una recuperació del seu panorama moral, si desitges veure créixer el nombre d'homes suficientment forts i capaços de batre's no per la pell, però sí per mantenir en el món principis democràtics que dignifiquin la condició humana, el món, abans de res, haurà d'eliminar per complert el degradant estigma de la fam". Josué de Castro, 1951. Les seves anàlisis van influir en l'agenda internacional i van ser parcialment assumides per la FAO.

A la riba del riu Araguaia deia en Pere Casaldàliga que "la fam no espera, a qui té gana se li ha de donar de menjar; després vindrà allò d'ensenyar-li a pescar i donar-li la canya, però sobretot que sàpiga que el riu és seu". És en aquest territori mental que va de la urgència de la fam a la consciència de la propietat del riu, on es debat el dret a l'alimentació. En el món d'avui 800 milions de persones passen gana, i uns altres 2.000 milions estan mal nodrits; aquests són els desheretats de la terra a qui es va desposseir del que era seu, el riu on pescar, la terra de la que alimentar-se. El dret a l'alimentació és retornar el planeta als desheretats de la terra, i també ocupar-se de la urgència de la fam. Ambdues coses no funcionen l'una sens l'altra, sense resoldre la urgència no hi cap el dret; sense el dret qualsevol solució serà –com diu el refrany: pa per avui, gana per demà.

La fam és avui un dels problemes globals que són vistos com a greu risc o amenaça per a l'estabilitat del sistema econòmic mundial, mentre la indústria de producció d'aliments és un dels més importants sectors de l'acumulació capitalista. L'alimentació mundial, abans que un risc per a l'estabilitat sistèmica, és un dret públic universal, tal com ha estat reconegut internacionalment. La qüestió de l'alimentació, no obstant, no només és un dret, sinó també una condició per a l'exercici de la democràcia; sense ella s'imposarà la política de l'agronegoci, i sabem que el mercat no pot, no està pensat per resoldre els problemes de la població; el mercat és el

no-lloc per on s'escorren les necessitats socials mentre afloren els negocis globals.

El dret a l'alimentació a Amèrica Llatina

La urgència alimentària ha estat abordada amb programes específics, com és el cas de *Fome Zero* (Fam Zero) al Brasil, i altres de semblants a Equador i Bolívia, entre d'altres països llatinoamericans. Aquests programes alimentaris *han de basar-se en lleis* que abordin el tema de fons del dret a l'alimentació; lleis que per ser eficaces han de ser justiciables, això és, reclamables davant d'una autoritat judicial amb capacitat per obligar al compliment del dret. Interessa destacar els casos de les constitucions d'Equador i Bolívia, en els que el dret a l'alimentació ha quedat lligat als preceptes constitucionals de sobirania alimentària, i a partir d'aquí desenvolupats en els programes nacionals i en legislacions específiques.

Tant a l'Equador com a Bolívia la sobirania alimentària es complementa amb *lleis de suport a la producció camperola*, orientades a satisfer la demanda interior d'aliments, programes d'alimentació escolar, i el cistell bàsic en determinades situacions. La nova legislació, producte democràtic de les mobilitzacions populars i de transacció negociada, respon a l'heterogeneïtat dels grups ètnics i socials que conformen el bloc emergent i al poder que tenen en cada moment per fer efectiu el dret a l'alimentació.

La FAO per la seva part, a través del seu programa "Dret a l'alimentació" *ha impulsat legislació nova* a diversos països llatinoamericans. Entre els més

recents la *Llei de Seguretat i Sobirania Alimentària* a la República Dominicana, l'any 2016.

A l'hora de valorar el marc normatiu de la sobirania alimentària i el dret a l'alimentació en aquests països, s'ha de tenir en compte que la tradició jurídica respon fonamentalment al model de desenvolupament imposat pels actors econòmics més poderosos, pel que juntament a una legislació nova i avançada perviu una legislació anterior, i que en no pas poques ocasions entren en contradicció.

La FAO també ha promogut *legislació específica sobre alimentació escolar*, doncs, com assenyala, "l'alimentació escolar és considerada un factor clau per al desenvolupament humà sostenible, ha adquirit un creixent reconeixement de protecció social dels més vulnerables i com una garantia d'accés a l'alimentació adequada per als i les menors d'edat en l'àmbit escolar".

L'alimentació escolar per altra banda es pot conjugar amb altres mesures de gran interès des del punt de vista de la sobirania alimentària, quan relaciona les compres públiques amb l'economia camperola, l'agricultura familiar i els circuits de proximitat. A més, propicia la participació de mares i pares tant en la preparació d'aliment, com en el servei del menjador escolar. Actualment a la majoria dels països llatinoamericans existeixen *programes d'alimentació escolar*. Això no obstant, en elevar a nivell de llei l'alimentació escolar suposa un avenç i una consolidació del dret a l'alimentació. Els darrers cinc anys s'han aprovat les següents *lleis d'alimentació escolar*: Bolívia, Llei d'alimentació escolar en l'àmbit de la sobirania alimentària (2014); El Salvador, Llei del got de llet escolar (2013); Hondures, Llei d'alimentació escolar (2016); Perú, Llei de promoció d'aliments saludables per a nens i nenes (2013); Uruguai, Llei d'alimentació saludable en els centres d'ensenyament (2013). L'abast d'aquestes lleis i la seva eficàcia serà molt diferent segons l'estructura política i la mobilització social de cada país, algunes com la d'El Salvador, resulten manifestament insuficients. Altres en canvi, com és el cas de Bolívia, resulten exemplars en fer confluïr en la seva Llei d'Alimentació Escolar objectius productius a escala local i la participació de la comunitat en la gestió dels menjadors escolars.

El simple enunciat de les noves lleis alimentàries és insuficient per valorar l'avenç del dret efectiu a l'alimentació. Serà necessari conèixer-ne el contingut i la seva execució. La transparència, la rendició de comptes i la participació activa de les comunitats permetran conèixer la seva eficàcia real, però *la mera existència de la llei és el punt de partida* per reclamar i aconseguir millores en l'alimentació popular.

Dret a l'alimentació i democràcia

Solucionar el problema de la manca d'accés als aliments, la desnutrició i en definitiva la fam no és pas una qüestió tècnica, ni d'aconseguir cadenes de valor més eficients, ni molt menys de delegar la solució a la "responsabilitat social corporativa" –sempre voluntària– dels grans consorcis de l'agronogoci, els gabinets de mercadotècnia dels quals treballen ara sota aquest honorable nom. Solucionar la desnutrició i la manca d'accés a l'alimentació bàsica és una qüestió de justícia social, i com a tal s'ha d'abordar des de les institucions democràtiques, o millor dit, fent democràtiques les institucions públiques. Per això no és pas el mateix que en una llei d'alimentació infantil prevalgui la compra de béns importats, a que estimuli la compra en un mercat de proximitat.

Defensar el dret a l'alimentació és prendre mesures, *afavorir la legislació adequada*, qüestionar l'oligopoli de l'agronogoci –dues corporacions agroquímiques, Monsanto-DuPont i Syngenta, controlen més de la meitat del mercat mundial de llavors–, defensar la producció camperola, exercir la democràcia i en definitiva *retornar els drets arrasats*: el treball, l'aigua, la terra i la cultura. La manera com abordem la qüestió de l'alimentació serà determinant per a l'orientació del model productiu: vers una economia dependent, empobridora i injusta, o vers models equitatius, aut centrats i ambientalment sostenibles. Els que van alçar la bandera de la sobirania alimentària i conseqüentment la del dret a l'alimentació han sigut els moviments indígenes i camperols; serà necessari que els moviments socials urbans comparteixin també, des de la perspectiva de la distribució i el consum, aquests objectius. Ja que com assenyala Susan George "el menjar està justament, a la cruïlla de la crisi ecològica, social i financera". ▢